

АРХЕОЛОГІЧНІ КОМПЛЕКСИ X — ПОЧАТКУ XI ст. З ГОРОДИЩА ЗАМКОВА ГОРА У НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОМУ (за матеріалами досліджень 2014—2015 рр.)

У публікації аналізуються матеріали роменської археологічної культури (X — початку XI ст.), отримані під час розкопок городища Замкова гора в м. Новгород-Сіверський у 2014—2015 рр.

К л ю ч о в і с л о в а: Новгород-Сіверський, роменська культура, споруда, піч, керамічний комплекс.

Традиційно початковий етап історії Новгород-Сіверського пов'язують із заселенням території сучасного міста носіями роменської культури (Моця, Ковалеко 1986, с. 295, 299; Куза 1989, с. 78; Куза, Коваленко, Моця 1996, с. 4—5; Григорьев 2000, с. 199—200; Кедун, Черненко 2013, с. 84—85). Найкраще матеріали цього періоду представлені на городищі в уроч. Замок (інші назви: Друге Новгород-Сіверське городище, Замкова гора, Замок, Литовський замок). Пам'ятка розташовується у центрі сучасного міста. Це — високий (до 40 м) останець правого корінного берега р. Десна площею близько 160 × 100 м (рис. 1). З трьох боків його оточують яри. По периметру площадки Замкової гори на окремих ділянках збереглися насипи — залишки валів. В'їзд на городище розташований з півдня.

У науковій літературі пам'ятка відома з кінця XIX ст. (Самоквасов 1873, с. 9; Уварова 1906, с. 82). У XX ст. городище нераз обстежували під час археологічних розвідок — С.А. Гатцук (1907/41, арк. 74—77), Ф.В. Лучицький (1938 р.), М.В. Воеводський (1945/1, арк. 4—5), І.І. Єдомаха (1959/20, арк. 3—4), О.М. Мельниківська (1965/48, арк. 2), що дозволило констатувати наявність роменських матеріалів на пам'ятці.

Стаціонарні дослідження на Замковій горі здійснювали експедиції під керівництвом І.І. Єдомахи (1960 р.), Р.С. Орлова та А.В. Кузи (1979—1984 рр.) (Єдомаха 1960/63, арк. 2—16; Орлов, Куза, Шинаков, Коваленко, Григорьев 1979/37, арк. 1—21; Куза, Коваленко, Моця 1980/125, арк. 1—23; Коваленко, Куза, Моця 1981, с. 269—270; 1982, с. 272; Григорьев, Коваленко, Моця 1984, с. 229; Григорьев 2014, с. 298—204). За підрахунками О.В. Григор'єва, під час розкопок на пам'ятці було виявлено шість будівель X — початку XI ст. (Григорьев 2000, с. 200).

У 1987 р. площадка городища була знівельована під час облаштування міського парку з нагоди 1000-ліття міста. У 2011 р. для встановлення збереженості культурного шару дослідження на Замковій горі поновила експедиція під керівництвом І.С. Кедуна та О.Є. Черненко. Впродовж чотирьох польових сезонів роботи експедиції (2011—2014 рр.) вдалося встановити, що давні нашарування вціліли на понижених ділянках останцю (західна, північна та південно-східна), однак повністю знищені там, де площадка городища мала природне підвищення (південна ділянка) (Кедун, Черненко 2011, с. 492—493; 2012, с. 383—384; 2013, с. 277; Черненко, Кедун, Кравченко 2014, с. 299). В останньому випадку неушкодженими залишилися тільки заглиблені в материк об'єкти.

У північно-східній частині Замкової гори виявлено матеріали роменської культури І.С. Кедуном та О.Є. Черненко¹. На цій ділянці, для уточнення стратиграфії в 2012 р. було закладено розвідувальну траншею, орієнтовану вздовж осі південний захід — північний схід. У 2013 та 2014 рр. її продовжено в північно-східному напрямку. У результаті проведених робіт було виявлено ряд різночасових об'єктів. Два з них (споруди 1 та 4)² зараховано до роменської культури. У 2015 р. дослідження споруди 1 було продовжено в межах розкопу 1, завдяки чому об'єкт досліджено повністю (Черненко, Кедун, Кравченко, 2016 с. 225—226).

Споруда 1. Котлован споруди орієнтований стінками за сторонами світу та заглиблений у материк на 0,5 м. Точні його розміри встановити неможливо через пошкодження переко-

¹ Користуючись нагодою автор висловлює подяку керівникам Новгород-Сіверської експедиції І.С. Кедуна та О.Є. Черненко за надані для публікації матеріали.

² Нумерація споруд відповідає звітній документації за 2014 р. У 2015 р. нумерація для споруди 1 була збережена.

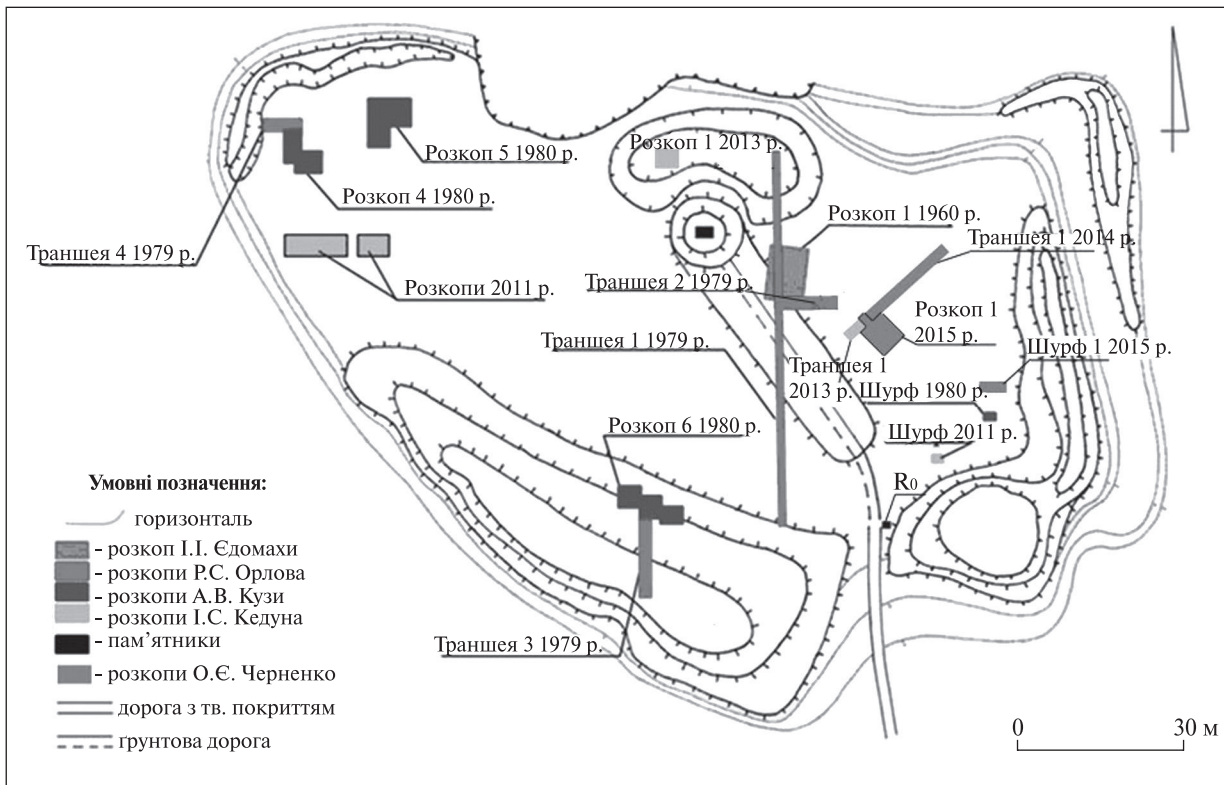

Рис. 1. План Замкової гори з нанесеними розкопами (за І.С. Кедуном та О.Є. Черненко)

пами пізнішого часу. Східну стінку котловану вдалось простежити на довжину 4,0 м, південну — на 3,2 м, західну — на 2,0 м (рис. 2). Судячи зі збереженої частини, заглиблена будівля мала наближену до квадрата форму. Її приблизні розміри — 4,6 × 4,5 м.

У збереженій частині споруди в кутах та у центрі стінок виявлено округлі в плані стовпові ямки. Їх діаметр становив 0,2—0,3 м, за глибини 0,2—0,3 м. Ямки розташовані на відстані 0,2—0,3 м від краю котловану. Простір між ними та стінками котловану був заповнений плямистою материковою породою з включенням дрібних фракцій вугілля (рис. 3). Це вказує на дерев'яне личкування стінок котловану та на наявність дошок, затиснутих між рядом стовпів та засипкою. Судячи з усього, споруда 1 мала каркасно-стовпову конструкцію з повним набором стовпових ямок (за типологічними розробками жител роменської культури, відповідає типу 1 за А.В. Григор'євим (Григор'єв 2000, с. 82), групі 3 за О.Н. Єнуковою (Єнукова 2007, с. 53), типу 2 II В за Ю.О. Пуголовком (Пуголовок 2016, с. 104).

Долівка споруди рівна. Вона фіксувалася у вигляді прошарку плямистої материкової породи потужністю 0,05 м, перекритого шаром попелу завтовшки до 0,05 м (рис. 3). Вхід у споруду 1 через значні руйнування зафіксувати не вдалось.

У північно-західному куті споруди 1 розміщувався опалювальний пристрій: глинобитна піч, що збереглася на висоту до 0,65 м (рис. 4). Вона була орієнтована шелепами на північний захід, у плані мала округлу форму. Зовнішній діаметр печі становив 1,2 м. При її спорудженні був застосований дерев'яний каркас. Сліди каркаса фіксуються за вісьмома ямками діаметром 0,1 м, у материк. Товщина череня складала 0,01 м, діаметр — 0,8 м. Згідно з типологічними розробками для печей роменської культури — це тип 2, вид 1 за О.В. Григор'євим (Григор'єв 2000, с. 48), тип 3, варіант Б за О.М. Єнуковою (Єнукова 2007, с. 54), тип 2 варіант В за Ю.О. Пуголовком (Пуголовок 2016, с. 125). В черинь було вмонтовано уламки ліпної й кружальної кераміки, а в топці розміщено невеликі шматки залізної руди та каміння.

У перетині печі простежено два прошарки пропеченого ґрунту, які відповідають двом етапам її спорудження. Спочатку тіло опалювального пристрою було сформоване з материкової породи. Через деякий час від початку функціонування, внутрішню поверхню стінок обмазали шарами глини та сумішшю крейди й ґрунту потужністю 0,05—0,11 м. Як наслідок, було зменшено об'єм топки і надано їй циліндричної форми (рис. 5).

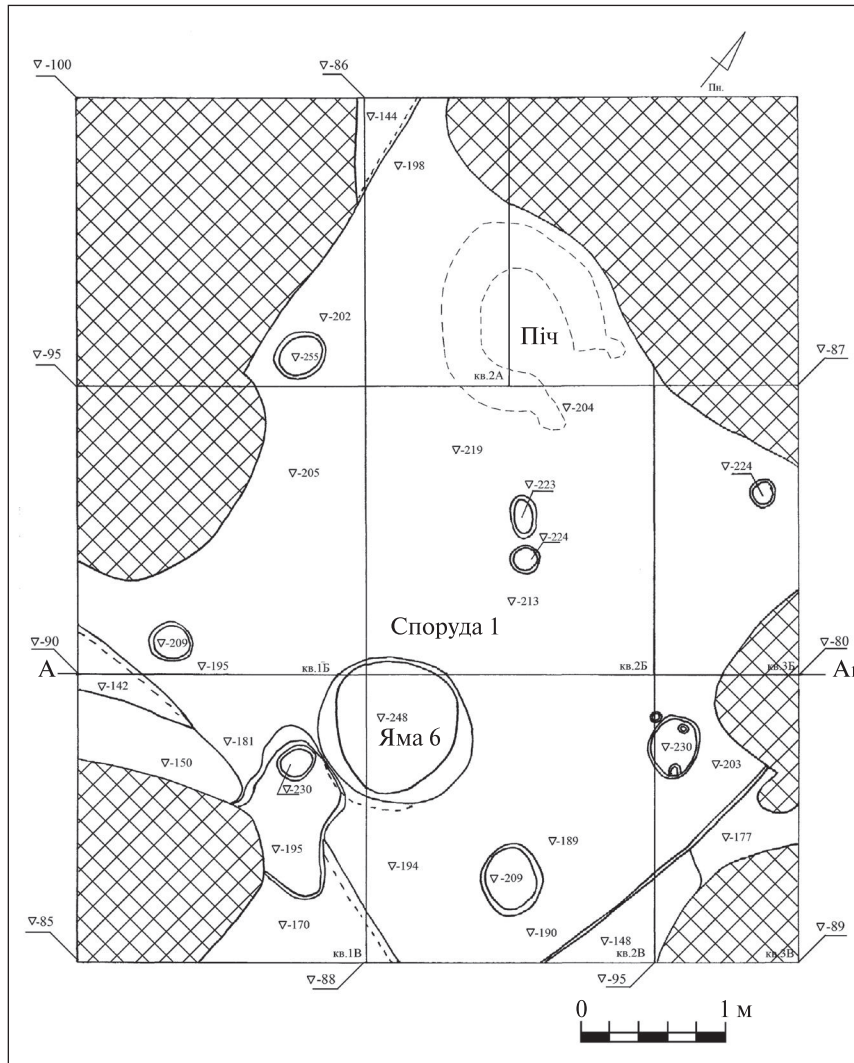

Рис. 2. Споруда 1, план по матеріку

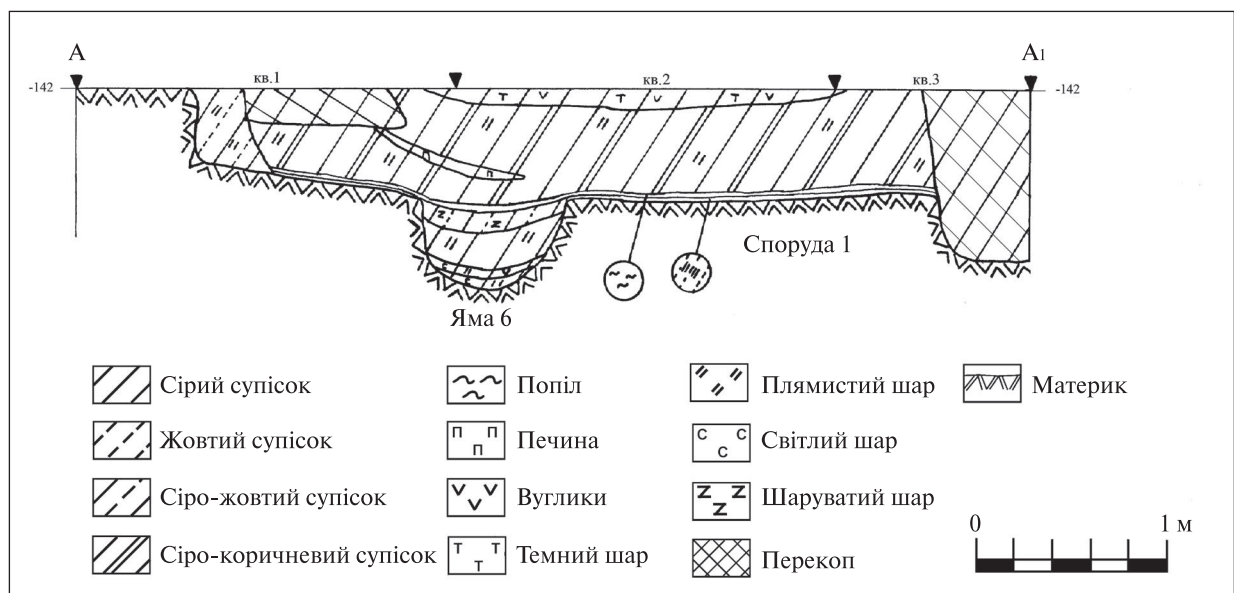

Рис. 3. Споруда 1, розріз за лінією південний захід—північний схід

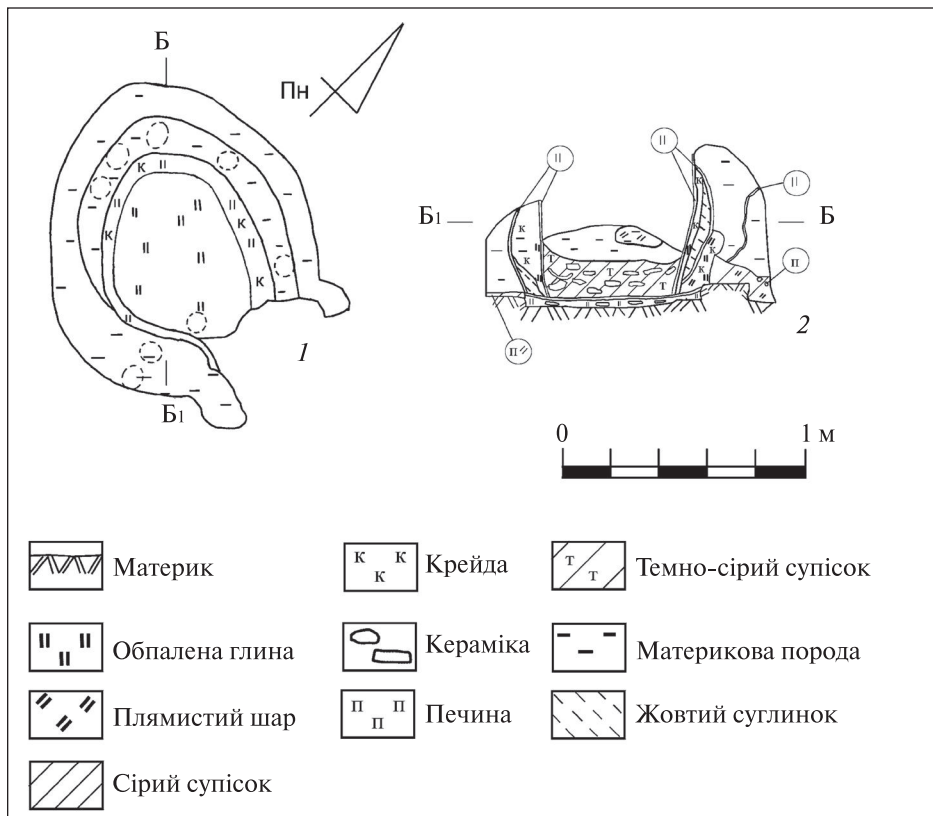

Рис. 4. Споруда 1, піч: 1 — план; 2 — розрізи

За такими особливостями конструкції тіла, піч у споруді 1 близька багатоконтурним опалювальним пристроям (тип II), виділенням О.В. Петраускасом та О.А. Ковалем на матеріалі розкопок поселення Обухів 2 (Петраускас, Коваль 2012, с. 115). На їх думку, обмазка стінок топки в печах цього типу свідчить не про здійснення ремонту, а про спроби поліпшення технологічних властивостей (зменшення витрати палива та збільшення теплоємності) шляхом зменшення внутрішнього об'єму.

Біля південної стінки споруди 1 було виявлено господарську яму завглибшки 0,5 м від рівня материка (яма б). Вона мала округлу в плані форму, діаметром 1,2 м у горловині та 0,9 м у нижній частині. Стінки ями злегка опуклі, звужувалися до закругленого дна. Імовірно, яма б мала дерев'яне перекриття, зафіксоване в придонній частині у вигляді прошарку коричневого супіскоку з включенням вуликів.

Речовий інвентар із заповнення споруди 1 досить бідний. Зважаючи на це, уточнення хронології об'єкта здійснено на підставі аналізу керамічного комплексу³. Найрепрезентативніші

³ Насамперед до аналізу було залучено верхні частини посудин; нижні — залучено вибірково; стінки взагалі не розглядалися.

матеріали походили з опалювального пристрою: під час розчистки його внутрішнього об'єму було виявлено розвал ліпних та кружальних посудин, перекритий заваленим склепінням. Кераміку також було вмонтовано у черень.

Ліпна кераміка була виявлена як у топковій камері (рис. 6, 1, 3, 4), так і в черені печі (рис. 6, 2). Більшість виробів орнаментовані композиціями відбитків мотузки по вінцю та плечикам, а в одному випадку — нігтьовими вдавленнями по вінцю (рис. 6, 3). Повний профіль вдалося реконструювати лише для однієї посудини (рис. 6, 1). Вінце горщика невисоке, злегка відігнуте назовні, плечики відносно пологі, тупо овоїдної форми. Діаметр горла дещо менший за висоту посудини; діаметр денця складає половину діаметра горла (тип I за І.І. Ляпушкіним; тип I за О.В. Сухобоковим) (Ляпушкін 1958, с. 32; Сухобоков 1992, с. 43).

Решта кераміки представлена уламками верхніх і нижніх частин посудин. Окремо слід звернути увагу на знахідку в черені печі фрагмента т. зв. псевдоволінцівської посудини (рис. 6, 2) з високим вертикальним вінцем (тип IV за І.І. Ляпушкіним; тип V за О.В. Сухобоковим) (Ляпушкін 1958, с. 38—39; Сухобоков 1992, с. 43).

Кружальна кераміка, як і ліпна, походила з топкової камери (рис. 7; 8) та череня (рис. 9)

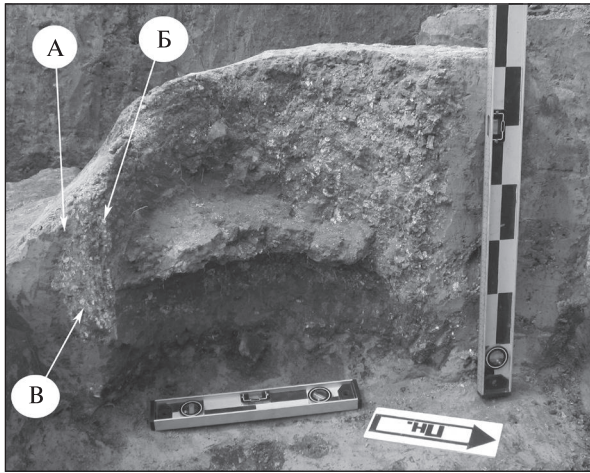

Рис. 5. Споруда 1, фото печі: А — початковий контур топки; Б — контур топки після реконструкції; В — шари підмазок стінки топки

печі. Вона представлена посудинами, порожнє тіло яких сконструйовано методом скульптурного ліплення. Вінця виробів профільовані з використанням гончарного круга, а внутрішня й зовнішня поверхня по всій площі несуть сліди механічного загладжування. Згідно розробок О.О. Бобринського, ці ознаки вказують на третій та четвертий етапи розвитку функцій гончарного круга (Бобринський 1978, с. 49—52).

Денця посудин повністю пласкі (рис. 7, 1, 3; 8, 1) або дещо увігнуті (рис. 7, 2, 4, 5). На одному фрагменті помітно невисокий, вузький, подекуди розпливчастий бортик (рис. 7, 5). Клеймо виявлено лише на одному денці (рис. 7, 4).

Типологія та хронологія кружалної кераміки Дніпровського Лівобережжя розроблена І.Г. Сарачевим (Сарачев 2000, с. 225—236). Багато в чому вона базується на колекціях з пам'яток Новгород-Сіверського Полісся (Новгород-Сіверський, поселення біля с. Горбово, Путивськ). Типи виділені на основі форм вінця та відмінностей у прийомах їх кінцевої формовки. Хронологія типів спирається на спостереження за їх співвідношенням у датованих комплексах.

Відповідно до цієї типології, кераміка з печі представлена типами 1 А (рис. 9, 4), 3 (рис. 8, 10; 9, 2), 4 А (рис. 8, 2, 3, 6—8; 9, 3) 5 (рис. 8, 1, 4; 9, 1). Появу вінця підтипу 1 А та типу 3 І.Г. Сарачев датував другою половиною X ст., підтипу 4 А — кінцем X ст., типу 5 — першою половиною X ст. У першій половині — середині XI ст. такі посудини поступово зникли (Сарачев 2000, с. 232—234). Посуд цих типів широко представлений на т. зв. дружинних пам'ятках Середнього Подніпров'я. На думку О.В. Григор'єва та І.Г. Сарачева, він надходив на територію розселення носіїв роменської культури у вигляді готової продукції (Григор'єв 1993, с. 79—81; Сарачев 2000, с. 242).

Окремо слід зупинитися на описі фрагмента горщика з вертикальним вінцем, декорованого глибокими горизонтальними жолобками (рис. 8, 9). Поодинокі екземпляри аналогічних посудин відомі на пам'ятках Західної Русі (група 2 тип II б за М.В. Малевською-Малевич; Малевська-Малевич 2005, с. 44—45, 95—96, 105, 113). Посуд цього типу вважають імпортом з територій сучасної Польщі та Східної Німеччини, де його датовано X—XII ст. (Там само 2005, с. 147).

В околиці Новгород-Сіверського кераміка західного походження («польська») відома за матеріалами пізньороменських комплексів поселення біля с. Горбово. О.В. Григор'єв пов'язує її появу в регіоні з розселенням полонених поляків після походу Ярослава та Мстислава Володимировичів 1031 р. (Григор'єв 2000, с. 220—221).

У цілому на основі аналізу керамічного комплексу час функціонування споруди 1 визначається другою половиною — кінцем X — першою половиною XI ст. Нижня дата обумовлена наявністю фрагмента посудини з вінцем типу 4 А в черені печі; верхня — зникненням в регіоні посуду типів 1 А, 3, 4 А та 5 і відсутністю в комплексі кераміки типу 6, пік побутування якої припадає на середину — другу половину XI ст. (Сарачев 2000, с. 234). Якщо погоджуватися з тезою О.В. Григор'єва щодо появи по-

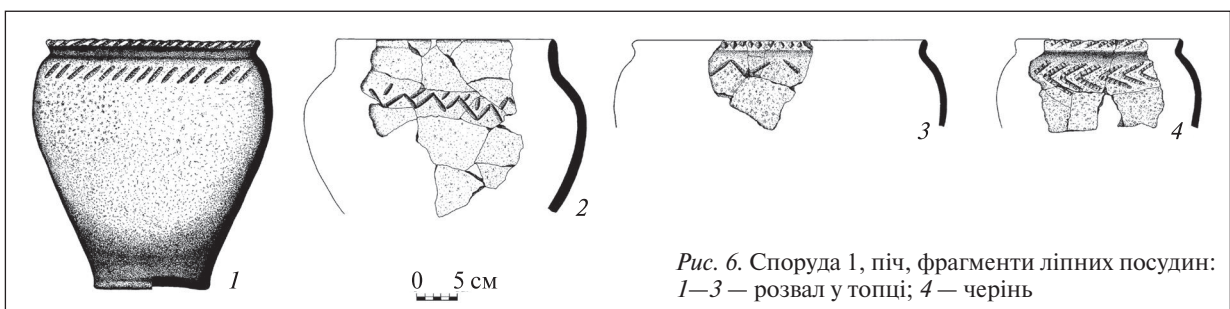

Рис. 6. Споруда 1, піч, фрагменти ліпних посудин: 1—3 — розвал у топці; 4 — черень

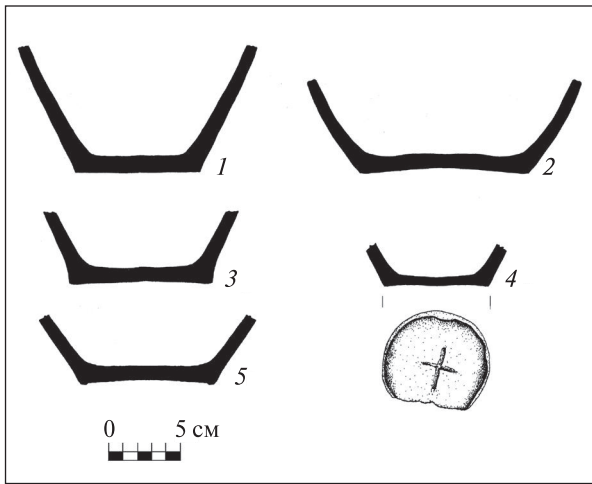

Рис. 7. Споруда 1, піч, нижні частини кружальних посудин

суду західного походження в районі Новгород-Сіверського внаслідок розселення Мстиславом Володимировичем полонених поляків, верхню дату споруди можна зв'язати до другої чверті XI ст.

Споруда 4 виявлена траншеєю 2014 р. на відстані 7,0 м на північний схід від споруди 1. У досліджуваній ділянці виявлено лише її кут; судячи з напрямку прилеглих до нього стінок, котлован був орієнтований стінками за сторонами світу.

З огляду на неповне дослідження об'єкта, встановити його конструктивні особливості неможливо. Окрім цього, споруда виявилась дуже пошкодженою перекопами пізнього часу. Так, верхній край її котловану був знищений об'єктом XVI ст. Зважаючи на це, рівень впуску заглибленої частини будівлі у материк визначено лише приблизно на глибині 0,5—0,6 м.

У південно-східному куті котловану та посередині південної стінки споруди 4 зафіксовано дві округлі в плані ями. Їх діаметр становив 0,3 м, а глибина 0,4 м.

Заповнення котловану споруди складалось переважно із сірого плямистого супіску. Окрім роменських, у ньому присутні раніші й пізніші матеріали, що потрапили в об'єкт при засипці або з перекопів. У його вцілілій придонній частині виявлено лише нижню частину ліпної посудини та кілька дрібних фрагментів стінок. З огляду на це, період функціонування споруди 4 можна визначити досить широко — X — початком XI ст. (час заселення Замкової гори носіями роменської культури). У засипці котловану об'єкта знайдено вінця кружальних посудин типів 3 і 4, за І.Г. Сарачевим, що вказує на його нівелювання не раніше середини X ст.

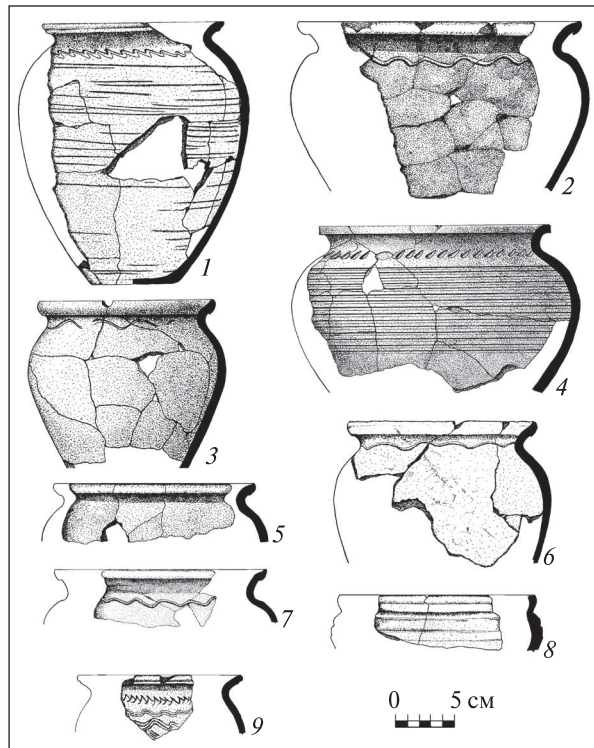

Рис. 8. Споруда 1, піч, верхні частини кружальних посудин

Отже, споруди, досліджені на Замковій горі в 2014—2015 рр., репрезентують фінальний етап роменської культури. На жаль, за наявними матеріалами, час існування споруди 4 встановлено лише приблизно. Точніше можна датувати споруду 1: її зведено у другій половині X ст.; функціонував об'єкт протягом першої третини XI ст. і, судячи з усього, репрезентує фінальний етап роменської забудови на пам'ятці. За спостереженнями О.В. Григор'єва, саме на той час припав пік розвитку роменських пам'яток Новгород-Сіверського та його околиці (Григор'єв 1989, с. 24). Надалі, на його думку, розвиток поселення на Замковій горі перервався вій-

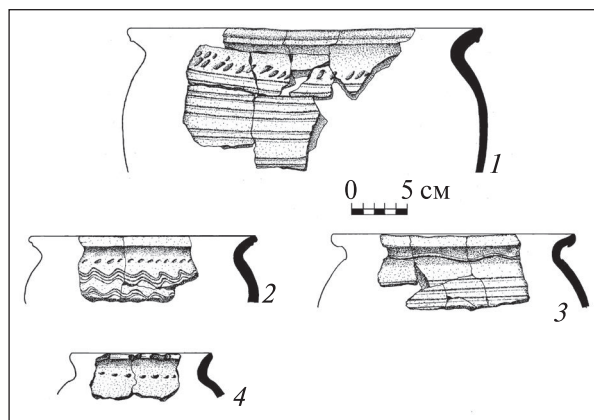

Рис. 9. Споруда 1, піч, кружальна кераміка з череня

ськовим погромом, який призвів до зникнення традицій роменської культури та зменшення заселеної площі (Григорьев 2000, с. 200—201).

В об'єктах, розкопаних у 2014—2015 рр., горілі шари зафіксовані невиразно. Так, до слідів пожежі можна зарахувати тонкий (до 0,05 см) прошарок попелу у споруді 1 та вуглики у ямі 6. Попіл рівномірно вкривав підлогу споруди, а поблизу печі був перекритий її завалом. Однак, продукти горіння відсутні в заповненні будівлі та місцях розташування дерев'яних конструктивних елементів (стовпи, обшивка котловану тощо). Звертає на себе увагу бідність матеріалів, виявлених у придонній частині об'єкта. Серед іншого, там були відсутні вироби з металу, кістки або каменю. Складається враження, що житло було залишене, а всі більш чи менш цінні побутові речі вилучені.

Заповнення споруди 1 утворилося внаслідок засипки котловану культурним шаром, перемішаним з материковою породою. З нього похо-

дили матеріали виключно юхнівської та роменської культур. Пізніша кераміка представлена лише поодинокими фрагментами в місцях просадки ґрунту або на межі з перекопами. Опоередковано це вказує на нетривале перебування котловану споруди 1 у «відкритому» стані та його цілеспрямовану засипку до формування культурних відкладів середини — другої половини XI ст. Імовірно, це свідчить про досить коротку паузу (або її відсутність) між часом припинення функціонування пізньороменських комплексів та появою давньоруських. На думку І.С. Кедун та О.Є. Черненко, забудова Замкової гори другої половини XI ст. не поступається за щільністю роменській; у той час освоювали й раніше порожні ділянки останця (Кедун, Черненко 2013а, с. 85—86). Втім, відносно незначна досліджена площа та рівень публікації здобутих матеріалів не дозволяють повною мірою простежити динаміку заселення Замкової гори, залишаючи це питання відкритим.

Бобринский А.А. Гончарство Восточной Европы. — М., 1978.

Воеводский М.В. Деснинская экспедиция 1945. Отчет об исследовании II Новгород-Северского городища // НА ІА НАНУ. — 1945/1.

Гатцук С.А. Раскопки 1907 г. Городища и курганы // НА рукописного архива ИИМК РАН. — Ф. 1, оп. 10, спр. № 41.

Григорьев А.В., Коваленко В.П., Моця А.П. Работы Новгород-Северской экспедиции // АО 1984 г. — М., 1986. — С. 229—230.

Григорьев А.В. Округа Новгород-Северского в X — начале XI вв. // Новгороду-Северскому 1000 лет: Тез. докл. обл. науч.-практич. конф. — Чернигов; Новгород-Северский, 1989. — С. 22—25.

Григорьев А.В. О роменской и древнерусской керамике на Левобережье Днепра // Старожитності Південної Русі. — Чернігів, 1993. — С. 76—81.

Григорьев А.В. Северская земля в VIII — начале IX века по археологическим данным. — Тула, 2000 (Тр. Тул. археол. экспедиции. — Вып. 2).

Григорьев А.В. Раскоп X на городище «Замок» г. Новгорода-Северского // Міста Давньої Русі: Зб. наук. пр. пам'яті А.В. Кузи. — К., 2014. — С. 398—403.

Едомаха И.И. Отчет об археологической разведке в г. Новгород-Северске в 1959 г. // НА ІА НАНУ. — 1959/20.

Едомаха И.И. Отчет об археологической раскопках в Новгород-Северском в 1960 г. // НА ІА НАНУ. — 1960/63.

Енукова О.Н. Домостроительство населения междуречья Сейма и Псла в IX—XIII вв. — Курск, 2007.

Кедун І.С., Черненко О.Є. Дослідження у м. Новгород-Сіверському та м. Ніжині // АДУ 2011 р. — К., 2012. — С. 492—494.

Кедун І.С., Черненко О.Є. Розкопки в м. Новгород-Сіверському // АДУ 2012 р. — К., 2013. — С. 383—384.

Кедун І.С., Черненко О.Є. До питання про початковий період історії Новгород-Сіверського // Середньовічні міста Полісся. — К., 2013а. — С. 82—89 (АДІУ. — Вип. 11).

Кедун І.С., Черненко О.Є. Дослідження у Новгород-Сіверському та Ніжині // АДУ 2013 р. — К., 2014. — С. 277—278.

Коваленко В.П., Куза А.В., Моця А.П. Работы Новгород-Северской экспедиции // АО 1981. — М., 1983. — С. 269—270.

Коваленко В.П., Куза А.В., Моця А.П. Раскопки в Новгород-Северском // АО 1982. — М., 1984. — С. 272—273.

Куза А.В. Малые города Древней Руси. — М., 1989.

Куза А.В., Коваленко В.П., Моця А.П. Отчет о раскопках в г. Новгород-Северском и Новгород-Северском р-не // НА ІА НАНУ. — 1980/125.

Куза А.В., Коваленко В.П., Моця А.П. Новгород-Северский: некоторые итоги и перспективы исследований // На Юго-Востоке Древней Руси: Историко-археологические исследования. — Воронеж, 1996. — С. 3—28.

Ляпушкин И.И. Городище Новотроицкое: О культуре восточных славян в период сложения Киевского государства. — М.; Л., 1958 (МИА. — № 74).

Малевская-Малевич М.В. Керамика западнорусских городов X—XIII вв. — СПб, 2005 (Тр. ИИМК РАН. — Т. XVII).

- Мельниковская О.Н.* Отчет о работах Юхновского отряда Приднепровской экспедиции за 1965 г. // НА ИА НАНУ. — 1965/48.
- Моця О.П., Коваленко В.П.* Новгород-Сіверський // Археологія Української ССР. — К., 1986. — Т. 3. — С. 295—299.
- Орлов Р.С., Куза А.В., Шинаков Е.А. и др.* Отчет о раскопках в г. Новгород-Северском и разведке в Черниговской области в 1979 г. // НА ИА НАНУ. — 1979/37.
- Петраускас О.В., Коваль О.А.* Слов'янські глинобитні печі поселення Обухів 2 останньої чверті I тис. (техніко-технологічні особливості побудови та експлуатації) // Археологія. — 2012. — № 4. — С. 110—121.
- Пуголовок Ю.М.* Будівельна справа літописних сіверян. — Опішне, 2016.
- Самоквасов Д.Я.* Древние города России. — СПб, 1873.
- Сарачев И.Г.* Типология венчиков древнерусских горшков Днепровского Левобережья // Григорьев А.В. Северская земля в VIII — начале IX века по археологическим данным. — Тула, 2000. — С. 225—236 (Тр. Тул. археол. экспедиции. — Вып. 2).
- Сарачев И.Г.* Древнерусская круговая керамика в комплексах роменской культуры // Григорьев А.В. Северская земля в VIII — начале IX века по археологическим данным. — Тула, 2000а. — С. 237—242 (Тр. Тул. археол. экспедиции. — Вып. 2).
- Сухобоков О.В.* Дніпровське лісостепове Лівобережжя у VIII—XIII ст. — К., 1992.
- Уварова П.С.* Выписки из дела Черниговского статистического комитета, Исторического общества Нестора Летописца, и граф. П.С. Уваровой // Тр. Москов. предварительного комитета по устройству XIV АС. — М., 1906. — С. 73—93.
- Черненко О.Є., Кедун І.С., Кравченко Р.А.* Археологічні дослідження у Новгород-Сіверському // АДУ 2014 р. — К., 2015. — С. 299—300.
- Черненко О.Є., Кедун І.С., Кравченко Р.А.* Дослідження в Новгород-Сіверському // АДУ 2015. — К., 2016. — С. 225—226.

Надійшла 02.11.2016

Р.А. Кравченко

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ X — НАЧАЛА XI в. С ГОРОДИЩА ЗАМКОВАЯ ГОРА В НОВГОРОД-СЕВЕРСКОМ (по материалам исследований 2014—2015 гг.)

В научный оборот вводятся материалы роменской культуры, полученные при раскопках городища Замковая гора в г. Новгород-Северский в 2014—2015 гг.

Исследования проведены в северо-восточной части памятника. В результате проведенных работ выявлен ряд разновременных объектов. Два из них (сооружения 1 и 4) причислены к роменской культуре. Оба сооружения ориентированы стенками по сторонам света. Размеры углубленной части сооружения 1 составляли 4,6 × 4,5 м. Ее котлован имел каркасно-столбовую обшивку. В его северо-западном углу находилась глинобитная печь.

Сооружение 4 входило в раскоп частично, что не позволило установить ее площадь и конструктивные особенности.

Вещевой инвентарь, обнаруженный в котлованах объектов, достаточно беден. Несмотря на это, для уточнения хронологии сооружений привлечен керамический комплекс. Он характеризуется сочетанием лепных и круговых изделий, которые лучше всего отражают материалы из печи в сооружении 1.

Анализ верхних частей круговых сосудов и сопоставление полученных результатов с типологическими разработками И.Г. Сарачева позволили датировать исследованные объекты второй половиной X — началом XI в.

R.A. Kravchenko

THE 10th AND 11th CENTURIES ARCHAEOLOGICAL ASSEMBLAGES FROM ZAMKOVA HORA HILL-FORT IN NOVHOROD-SIVERSKYI (Based on Materials from Research in 2014 and 2015)

Romny culture materials obtained during the excavations at Zamkova Hora hill-fort in Novhorod-Soverskyi in 2014 and 2015 are presented to the scientific circles.

The research was conducted in the north-eastern part of the site. The works resulted in the discovery of a series of objects dated by various periods. Two of them (structures 1 and 4) are referred to Romny culture. Both structures' walls are oriented by four corners of the world. The size of deepened part of the structure 1 is 4,60 × 4,50 m. Its foundation pit had a framework and pillars bordering. There was a stove of wattle and doubt in the north-western corner.

Structure 4 was partly covered by the excavation area, therefore its total area and constructive peculiarities were not ascertained.

The goods discovered in foundation pits of the objects are quite scarce. Despite this fact, ceramic assemblage was used to specify the structures' chronology. Typical for the ceramics is a combination of handmade and wheel-made products which are best represented by the materials from the stove in the structure 1.

Analysis of the upper part of wheel-made vessels and a comparison of the obtained results with the typological developments of I.H. Sarachov allowed the author to date the objects studied by the second half of the 10th century and the beginning of the 11th century.